

*Матеріали і дослідження
з археології Прикарпаття і Волині.
2015. Вип. 19. С. 287–294.*

**Андрій ІЛЛІНСЬКИЙ,
Валерій САЄНКО**

ЛИСТИ БОРИСА МОЗОЛЕВСЬКОГО ДО ОЛЕКСІЯ ТЕРЕНОЖКІНА І ВАРВАРИ ІЛЛІНСЬКОЇ

В особистому архіві археологів Олексія Івановича Тереножкіна (1907–1981) і Варвари Андріївни Іллінської (1920–1979) помітне місце посідає комплекс листування з багатьма відомими науковцями Середньої Азії, Росії, Східної Європи. Серед цього епістолярію, що накопичувався протягом півстоліття (з початку 1930-х рр.), зберігаються і п'ять листів, надісланих до них Борисом Миколайовичем Мозолєвським у 1971–1972 рр.

Майбутній видатний скіфолог розпочав свою археологічну діяльність під час польового сезону 1962 р. на Херсонщині у Південно-Українській археологічній експедиції (АЕ) (начальник О. Лєсков). Потім після закінчення Київського університету він працював редактором у видавництві “Наукова думка”, де, зокрема, редагував монографії В. Іллінської [Ильинская, 1968]. Б. Мозолєвський близько знайомиться з Олексієм Івановичем і Варварою Андріївною під час роботи в Нікопольській Скіфській АЕ АН УРСР. В їхніх особах він знайшов і вчителів, і старших друзів (рис. 1).

У 1968 р. Б. Мозолєвський покинув роботу у видавництві через участь у редагуванні історичного нарису О. Апанович “Збройні Сили України у першій половині XVIII ст.”, яка була визнана ідеологічними органами Компартії буржуазно-націоналістичною. Також він потрапляє під нагляд за написання деяких віршів, які визнавалися за антирадянські або націоналістичні. Однак 32-річний науковець, котрий набув вже великого досвіду польових досліджень на новобудовах і знання археологічного матеріалу, але поки що взагалі не мав жодної публікації, влаштовується позаштатним співробітником до Інституту археології.

Треба сказати, що в ІА АН УРСР ще з кінця 1940-х років точилися внутрішні чвари, які почали посилюватися після 1954 р. Суперечки розгорталися, передовсім, між угрупованням, яке зосередилося навколо партбюро Інституту, з одного боку, та Вченою радою і дирекцією, з іншого. Так у 1965 р. догани від Парткому АН отримали члени партбюро В. Даниленко, І. Шовкопляс¹, В. Лапін, а директор ІА С. Бібіков – попередження за конфліктну ситуацію в Інституті.

На початку 1968 р. питання про ІА знову розглядалося на засіданні Президії АН УРСР та Парткому. Проект постанови від 25 січня передбачав звільнення С. Бібікова з посади директора за власним бажанням та призначення виконуючим обов'язки на його місце к. і. н. Ю. Захарука (що було виконано). Також ухвалено “вважати за неможливе” залишення на роботі в ІА д. і. н. І. Шовкопляса і к. і. н. В. Даниленка, це питання мало бути вирішено “у відповідності з

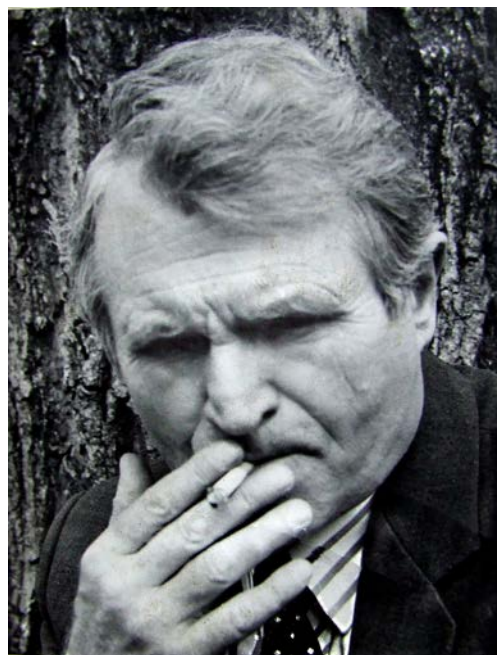

Рис. 1. Борис Мозолєвський (світлина Г. Лисенка)

Fig. 1. Borys Mozolevskiy (photo made by G. Lysenko)

¹ О. Тереножкін наполегливо виступав з критикою бібліографічної монографії І. Шовкопляса [Тереножкін, 1960, с. 307–312]

Рис. 2. Борис Мозолецький на святкуванні дня археолога зображує змієногу богиню (фото з архіву Г. Лисенка)

Fig. 2. Borys Mozolevskiy at the celebration of the Day of Archaeologist pretends the Goddess with shake legs (photo from the G. Lysenko's archive)

норабочим, комсомольским работником, кочегаром. В 1964 г. окончил заочное отделение Истфака Киевского университета. С 1965 по 1968 г. работал в издательстве "Наукова думка", из которого он ушел по собственному желанию. Имеет сборники стихов "Начало марта" (изд. "Радянський письменник", К., 1963) и "Шиповник" (изд. ЦК ЛКСМУ "Молодь", К., 1967). С 1962 по 1965 г. участвовал в моих экспедициях в качестве рабочего и лаборанта. Так как он хорошо овладел методами опасных раскопок глубоких подземных скифских гробниц, я считал возможным привлечь его в 1968 г. в Северную Рогачикскую экспедицию в качестве моего заместителя. В выборе своем не ошибся: несмотря на крайние затруднения, Б.Н. Мозолецький, проявляя отличные научно-организационные способности, обеспечил выполнение задач, стоящих перед экспедицией.

Участвуя в Конкурсе на замещение должности младшего научного сотрудника², Б.Н. Мозолецький имел совершенно положительную характеристику от дирекции, парт-организации и месткома изд. "Наукова думка". Институт нуждался в нем как в хорошем полевом исследователе, так и высококвалифицированном редакционном работнике. На Конкурсной комиссии, кстати, при участии представителей партбюро и МК³, кандидатура его прошла единогласно. О каком-то недостатке в работе Б.Н. Мозолецького в изд. "Наукова думка" мне стало известно лишь в момент обсуждения его кандидатуры на Ученом совете. По моему же предложению кандидатура Б.Н. Мозолецького была сразу же снята, т. ч. [так что] она в бюллетени уже отсутствовала. Обвинение меня в "настойчивой попытке

існуючим законодавством". Однак потім пункт про їхнє звільнення з роботи був вилучений і в остаточній редакції постанови відсутній [Постанова ..., с. 3]. Далі на перевиборах у парт-організації ІА Ю. Захаруку було оголошено про "висловлення повної недовіри", управління Інститутом фактично перейшло в руки В. Даниленка, І. Шовкопляса і В. Гладиліна.

Після цього В. Даниленко і І. Шовкопляс не були атестовані на конкурсній комісії (зазначимо, що у певній відповідності до вище згадуваної Постанови), де головою був О. Тереножкін. Це означало для них перспективу звільнення після наступного розгляду питання на Вченій раді. У відповідь у травні 1968 р. Олексій Іванович отримав партійну догану.

Восени, після повернення О. Тереножкіна з експедиції, парторганізація Інституту археології винесла рішення про виключення його з членів КПРС (сам він на це засідання завбачливо не прийшов, справедливо сподіваючись, що за його відсутності питання розглядатися не буде). Серед одинадцяти пунктів звинувачень перший містив у собі і прийняття до Інституту "ідейно незрілого" Б. Мозолецького. Готуючи відповідь на них, О. Тереножкін писав:

"Б.Н. Мозолецький – 1936 г. рождения, из крестьян, воспитывался в Армии. Был раз-

² У новобудовний відділ. Про його організацію див. [Бидзиля, Полин, 2012, с. 17].

³ МК – містком (місцевий комітет профсоюзної організації).

протаскивания” Б.Н. Мозолецького в Інститут являється явным преувеличением, которое внесено в решение слишком торопливо, без должного изучения вопроса”(рис. 2).

Далі постановва про виключення з партії через партійну комісію (та її підтвердила) потрапила до Партійного комітету АН, і там рівно через рік, 14 листопада 1969 р., вона була скасована і замінена на догану “за создание многолетней склоки и противопоставление себя партийной организации Института” із занесенням в облікову картку. У 1972–1973 рр. О. Тереножкін кілька разів звертався з клопотанням про зняття цих доган [Сімейний архів Тереножкіних, Іллінських].

Невдовзі розпочалася нова справа анти-націоналістичної спрямованості проти М. Брайчевського та О. Лєскова і співробітників його експедиції.

Також гальмувалися спроби децентралізації структури Інституту археології. Як потім згадував В. Бідзіля: “Ясно было, что через несколько лет Лесков превратит отдел в самостоятельную единицу и на базе отдела создаст отдельный институт. Это было более чем реально и помешал только случай”. Такі плани в наступні роки плекав і сам В. Бідзіля [Бідзіля, Полин, 2012, с. 17, 24], але реалізувалися вони вже в іншій ситуації у вигляді кооперативу “Археолог”.

Під час загострення ситуації восени 1972 р. О. Тереножкін з дружиною виїхали у відпустку до Абхазії, куди їм писав Б. Мозолецький.

Окремим сюжетом є участь О. Тереножкіна і Б. Мозолецького в розкопках Гайманової Могили 1969–1970 рр. та їхні відносини з керівником Північно-Рогачикської експедиції В. Бідзілею. Відголоски тих подій згадуються в листуванні.

Після сенсаційних розкопок Товстої Могили 1971 р. Б. Мозолецький був виведений з “андеграунду”, миттєво, ще під час розкопок, зарахований у штат Інституту, отримав персональну зарплату та через рік трикімнатну квартиру.

Цікавими є подробиці про зміни тексту скіфської частини під час підготовки до друку II тому “Археології Української РСР”: як були додані матеріали Товстої Могили, Хоминої Могили (розкопки 1970 р.) та відомості про Цимбалку (важливий для встановлення хронології ранньоскіфський курган), перероблена публікація Гайманової Могили.

Після розкопок Мелітопольського кургану (1954) та особливо початку досліджень експедиції М. Лєскова на Херсонщині, в ІА почалася “золота лихоманка”, що до того ж підігрівалася дирекцією, бо підвищувала рейтинг Інституту в очах партійного керівництва. О. Тереножкін і Б. Мозолецький займалися цілеспрямованим пошуком скіфських насипів на новобудовах та відносно менше цікавилися курганами інших епох, що видно і з наведених листів.

Дорогие Алексей Иванович, Варвара Андреевна!

Большое спасибо вам за письмо. Конечно вам труднее чем мне, зачем же так соблазняют меня Афоном? Тем более, что мои надежды побывать там не оправдываются: рада душа в Афон, да Толстая Могила не пускает.

По-прежнему трачу время на демонстрацию. Относительно реставрации пока что не слышно ничего. Писали письмо и в Тбилиси, и в Москву, но ниоткуда пока что не отвечают. Понемножку с помощью Нади [Шевченко] разбираю ящики, художники приступили к зарисовке вещей.

По инициативе издательства решили вставить Толстую Могилу во II том “Археологии УССР”⁴. За счет сокращения близлежащего текста. Поскольку сокращать там было ничего, я поурезал концы строк, переписал заново Гайманову Могилу, с учетом раскопок прошлого года. Оказалось, что книга уже заматрицирована и нужно по-новому набирать весь лист. Тогда я вставил еще пропущенную, очевидно, вами Цимбалку и упомянул Хомину Могилу. И вот пишу вам повинное письмо о своем самоуправстве: хотите казните, хотите милуйте, но видит бог,

⁴ Археологія Української РСР. – Т. 2: Скіфсько-сарматська та антична археологія. – К., 1971.

что инициатива не моя, а я постарался только сделать все в лучшем виде. Пошло также сообщение о Толстой Могиле в 5-й выпуск "Археологши".

Сообщаю еще об одном самоуправстве: приходил фотограф из сельских вестей для фотографирования вашего меча⁵, и я его на свой страх и риск открыл. Немножко скорректировал текст, который будет идти в газете (заметка кого-то с места).

У нас сплошные дожди и никакого просвета. Приезжали в Киев по делам [А.] Лесков и Лина. Оба собираются работать в поле до 15 октября. Ни у той, ни у другого ничего хорошего. Лесков, правда, приступил копать 2-метровых скифов и надеется на открытия. Женька [Черненко] загорает в Крыму⁶ и собирается в Киев к октябрю. Институт по-прежнему пустой.

Желаю вам хорошего отдыха и всяких благ. Привет от Нади [Шевченко].

23.IX.71 г. Б. Мозолєвский

Рукопис, 1 арк. Листа відправлено 23 вересня 1971 р. з м. Києва до м. Ново-Афон (Абхазія)

Дорогие Варвара Андреевна и Алексей Иванович!

Послание ваше получил, большое вам спасибо. Очевидно, мое письмо придет к самому вашему отъезду, тем не менее пишу, надеюсь хоть чуть-чуть развлечь вас в вашей добровольной ссылке.

В "Археологши, II", конечно, идут и цветные наклейки, для меня это само собой разуме-лось, поэтому я и умолчал. Так что Толстая Могила будет представлена солидно. Пряники еще не давали, думаю, вы успеете и на них – сегодня звонил [П.] Тронько, планирует это сделать после 12.X. Женя [Черненко] раскопки окончил, но еще не возвратился, заехал к [А.] Лескову. У последнего в небольшом кургане снова неграбленная скифияночка, беднее прошлогодних, ну что-то есть, надеется он и еще на что-то. У хриstopродавца, конечно же, ничего – все балковское золото ведь после нашего разрыва перебежало в Орджоникидзе. Раскопал он 5-метровый курган на Носаках – несколько могил и все пустые, за исключением нищего ребенка. Итого, за сезон – два кургана и несколько пятен⁷.

Лина страдает. Все лето у нее трудности с машиной. Скифы все грабленные, продолжает накапливать древнеямные стеллы.

"Имерули"⁸ в Киеве, конечно, нет, но есть у Василия Осиповича [Карышковского]⁹ дача, пришлось мне заблудиться туда позавчера, там мы наугощались всякими изделиями Василия Великого. Я понемногу чахну над золотом, ни работать нельзя, ни отдохнуть не могу. Приезжайте спасать, а то пропаду. Сегодня неожиданно-негаданно появилась в Киеве реваншистка Рената¹⁰, собирается пробыть три недели, а чего приехала, так и не понял.

Надя [Шевченко] старается, только сегодня прогуляла – говорит, спорила с Варварой Владимировной¹¹ по поводу новой статьи Зерчанинова¹² в "Юности", я еще и сам не читал.

Надеюсь, скоро увидимся в стольном граде.

Желаю вам тихого моря и счастливого возвращения.

С любовью

⁵ Залізний меч з бронзовим руків'ям, знайдений 1971 р. на Суботівському городищі.

⁶ 1971 р. С. Черненко працював у Керченській експедиції.

⁷ Мова йде про В. Бідзілю.

⁸ "Імерулі" – відоме того часу столове біле вино виробництва Абхазвинкомбінату.

⁹ Карышковський Василь Осипович (1921–1988) – візантиніст, дослідник античності у Надчорномор'ї, нумізмат.

¹⁰ Ролле Рената – скіфолог з ФРН, учениця Ф. Ханчара, з яким О. Тереножкін познайомився у Відні ще під час війни, в наступні роки вчені листувалися. Р. Ролле брала участь у розкопках Товстої Могили. Протягом 1979–1981 рр. Б. Мозолєвський очолював експедицію, яка розпочала дослідження останців скіфського "царського" кургану Чортгомлик. Там само працювала і Р. Ролле. Потім він "з ряду причин" полишив керівництво розкопками цієї пам'ятки.

¹¹ Варвара Володимирівна – мати В. Іллінської. Н. Шевченко жила тоді у сім'ї Тереножкіних і в понеділок 4 жовтня не прийшла в Інститут.

¹² Зерчанинов Юрій Леонідович (1931–2009) – журналіст і письменник, працював у журналі "Юность".

4.X.71 з.

Рукопис, 1 арк. Листа відправлено 4 жовтня 1971 р. з м. Києва до м. Ново-Афон.

*Дорогая Варвара Андреевна!**Дорогой Алексей Иванович!*

Простите, что на два ваших послания отвечаю одним – действительно трудно быть на свете единственным наследником французского престола, к тому же если у него нет не то что трона, но даже элементарной квартиры, а вместо ничтожных немцев и прочих англичан против него выступают очень хорошие люди в виде небезызвестной вам компании. Но все-таки есть божий суд, наперсники разврата, есть грозный судия – и он ждет¹³. Я тоже жду, дела движутся медленно, квартира светится впереди, но в руки не дается. И все же к финишу остается все меньше, по моим расчетам – три недели. Это значит, что еще столько просижу в Киеве, никуда не двигаясь, а у меня народ договорен на экспедицию, и выходит, что единственный наследник французского престола – лгун. А вот Светланы Сергеевны женишка насильно отправили в Марганец – кому-то там мешают курганчик, и его нужно срочно исследовать. Курган высотой 4,5 м. Е.В. [Черненко]¹⁴ утверждает, что курган пробурили без него и нашли выкид толщиной 70 см. Но я в такие бурения не особенно верю, хоть и желаю от всей души и Свете, и ее суженному удачи. Уехал он без экспедиции, без денег, без инвентаря в надежде, что все удастся раздобыть на месте.

А я в небольших промежутках между бегом по райисполкомам и прочим значным местам понемножку двигаю отчет о Толстой Могиле. От товарищей из экспедиций сенсаций пока не слышно. [А.] Лесков совсем молчит. От [В.] Бидзили¹⁵ приехала Нора [Е. Яковенко]¹⁶, киммерийцев копать они кончили, вроде бы материалов не слишком¹⁷. Сняли западную половину Плоской Могилы и обнаружили здесь боковую гробницу с двумя входами, но еще не копали. [О.] Шапошникова¹⁸ вроде бы начинает копать 5-метровый скифский курган, облицованный камнем. Галина Тихоновна [Ковпаненко]¹⁹ еще дома.

Да, мне большие деньги на Драну Кохту²⁰ отказали, и я теперь кум королю, а не только единственный наследник престола, ибо так хорошо оказаться вдруг, как тому бедному еврею, без бог весть зачем приобретенных тварей господних. Так что у меня остается только [г.] Орджоникидзе, а с ним я, слава богу, как-нибудь в августе–сентябре управлюсь. Вот только стыдно перед народом, у которого из-за меня пропало лето – я ведь обещал всем начать еще в июне и вот до сих пор откладываю. Хоть провались.

А болото наше институтское пока что безмолвствует. Комиссия уже вроде бы подготовила заключение, но из Ф.П. [Шевченко]²¹ вытянуть что-либо существенное трудно. Однако даже он очень не в восхищении от этого заключения. Штурмует пока-что Подолом²²

¹³ Перифраз із вірша М. Лермонтова “Смерть поета”:

“Но есть, есть Божий суд, наперсники разврата!

Есть грозный судия: он ждет; ...”.

¹⁴ Черненко Євген Васильович (1934–2007) – скіфолог, учень О. Тереножкіна.

¹⁵ Бідзіля Василь Іванович (1936–1999) – дослідник слов’ян та доби раннього заліза на території України.

¹⁶ Яковенко Єлеонора Вікторівна (1934–1998) – д. і. н., досліджувала скіфські, античні пам’ятки Східного Криму. Працювала в Керченському заповіднику, Чернігівському педінституті. В археологічну експедицію після закінчення КДУ 1957 р. її запросив О. Тереножкін.

¹⁷ 1971 р. Є. Черненко працював у Керченській експедиції.

¹⁸ Шапошникова Олімпіада Гаврилівна (1923–2002) – дослідниця пам’яток ямної культури. Керувала роботами новобудовної експедиції.

¹⁹ Ковпаненко (Тітенко) Галина Тихонівна (1923–2003) – дослідниця раннього залізного віку на землях України. Керівником при підготовці її кандидатської дисертації був О. Тереножкін.

²⁰ Драна Кохта – інша назва кургану Жовтокам’янка, на розкопки якого Б. Мозолевський покладав великі надії. Досліджений його експедицією протягом польових сезонів 1974–1975 рр.

²¹ Шевченко Федір Павлович (1914–1995) – директор Інституту археології (1968–1972); д. і. н. (1964), професор (1968), член-кореспондент АН УРСР (1969).

²² Мова йдеться про забезпечення і організацію охоронних археологічних досліджень на київському Подолі.

и очень просит всех открыть что-нибудь большое-большое. Насколько я понял, [П.] Тронько²³ за него и очень помогает. Снова возглавил правительственную комиссию по Подолу и обещает нейтрализовать обратную волну. Все буде гаразд.

В день отъезда Женя [Черненко] говорил мне, что у вас уже булава есть, но толком нам и поговорить не удалось. Пишите о всех своих новостях. Желаю вам идеального VII в.²⁴

Привет молодоженам и Свете. Надька чигиринская бьет баклуши и не учится, я ее скоро побью.

Всего вам, всего, всего. Обнимаю всех –
ваш Бурбон-Мозолевский²⁵.

12.VII.72.

Машинопис, 1 арк. Листа відправлено 12 липня 1972 р. з м. Києва до Черкаської обл.

Дорогие мои Варвара Андреевна и Алексей Иванович!

Как вы себя чувствуете в своей ссылке? Насладились уже дарами моря и земли? Небось, и не вспоминаете, когда возвращаетесь с бутылочкой 0,75 домой?

Потихоньку копаю всякую мелочь скифскую и 4-метрового бронзовика. Попадает в зону разрушения. Голь несусветная, но есть сармат с горшком.

Необыкновенно рад скифскому кургану VI века²⁶. Находки в нем – двулопастная стрела, золотая обивка деревянной чаши с изображением пантеры, по стилю тоже восходящей к VI веку, обломки железного панциря и, возможно, щита. Но для меня намного важнее сама конструкция как погребальных сооружений, так и самого кургана в целом. Посылаю вам чертежи, думаю, вы их поймете. Из какой могилы происходят вещи? Кажется, из центральной, но поскольку боковая провалилась в нее, утверждать это трудно. Хуже то, что в засыпке найден на дне могилы только один человек – судя по костям.

Конструкция кургана очень оригинальна. После повторного захоронения первичная насыпь, прослеживающаяся очень хорошо, в нижней части была обложена поверхностной глиной, затем досыпана в верхней части черноземом и обложена каменной вымосткой. Наблюдение это бесценно, ибо, пользуясь ним, я тут же нашел еще несколько таких курганов, в том числе один – на землях Орджоникидзе. Но как всегда оно бывает – курган копать нельзя, ибо на нем стоит госзнак триангуляции. Курган 4–5 м, написали в Комитет о снятии знака, но на успех не надеюсь. А хочется его раскопать так, что аж поджилки трясутся. Даже подумываю об аванюре – снять половину насыпи, не трогая знак, раскопать могилы (судя по граб.[ительской] воронке, она на свободной части кургана), а затем уже бог поможет и знак снять, ибо в результаты исследования верю свято. Как вы относитесь к этому плану? Если он не удастся, раскопки окончу в конце сентября и буду убираться во свояси не солоно хлебавши, ибо находок, как кот наплакал – не то что похвастаться, но и показать нечего. Хоть интересное, конечно, есть и помимо VI века.

Хуже, что Григорий Лукич²⁷ до конца месяца в отпуске, с ним было бы легче и авантюричить. Но, видно, такова судьба – високосный год ведь.

²³ Тронько Петро Тимофійович (1915–2011) – д. і. н., професор, академік НАНУ. У 1967–1988 рр. – голова правління Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, у 1961–1978 рр. – заступник Голови Ради Міністрів УРСР. Відвідував розкопки кургану Товста Могила.

²⁴ У 1972 р. О. Тереножкін і В. Іллінська працювали в Черкаській обл. на Суботівському городищі і на Тарасовій горі.

²⁵ Можливо, ці жарти пов'язані з отримуваними Б. Мозолевським листами від французьких археологів, які починалися зверненням *monsieur*.

²⁶ Чабанцева Могила (2,7 м) біля м. Орджонікідзе.

²⁷ Серєда Григорій Лукич – директор Орджонікідзевського гірничозбагачувального комбінату. Всіляко сприяв проведенню археологічних досліджень на землях ГЗК.

Квартира моя уже получена, если все будет хорошо, на следующий выходной думаю съездить перевезтись. Были у меня всякие киношники, ездил с ними к Гаргасалу Женьке²⁸, он устроил себе курорт и в ус не дует, что нет находок. Ей-богу завидую.

Ну, всего вам наилучшего. Пишите Орджоникидзе Днепропетровской гостиница "Юность" мне.

9.IX.72

Ваш [підпис]

Машинопис, 1 арк. Листа відправлено 9 вересня 1972 р. з м. Орджонікідзе до м. Ново-Афон.

Дорогие мои Варвара Андреевна и Алексей Иванович!

Письмо ваше получил в среду по приезду из Киева. Видел Василия Осиповича [Карышковского], он говорил, что вы в курсе событий, и все же напишу обо всем, трезво зная, что все эти известия не для писем.

Реакция торжествует во все глотки. В день моего отъезда из Киева должен был состояться местком по поводу "сокращения" [А.] Лескова, [М.] Брайчевского, Ястребовой, [Н.] Зарайской, Соловьевой, Дубовик. Девчат вызвали прямо с поля. Но я уезжал в 15, а их еще не было. Лесков в больнице. Один Миша Брайчевский покорно принес свою голову²⁹. Чем это кончилось – не знаю. От меня забрали Соловьеву и что-то ни слуху от нее ни духу, хоть все ее вещи остались в гостинице.

Говорят, В.³⁰ бегаёт и похвально, что это только первый эшелон, обещая еще несколько таких же. Первый список, который составил он, ужаснул даже милых людей свыше, поэтому пока что остановились на приведенном. Имел беседу (дружескую) с Б.³¹ Если не сказать больше, ведет себя очень мило, очевидно, надеясь на портфель. Успокаивал, что мы вне опасности, как будто в наше время кто-то может что-то гарантировать.

Сижу сейчас и жду комиссию партийного контроля, в лице [Н.] Шмаглия³², [С.] Крыжицкого³³ и [В.] Лапина³⁴ – едут проверять мою деятельность. Уж и поизмываются, любезные, – два ведь последних даже не здороваются со мной. И как на зло нельзя свернуть экспедицию – наснимал курганов. Ну да плевать.

Скрепя сердце, копаю всякую мерзость. О кургане со знаком в такой обстановке противно и мечтать. Работы осталось недели на две. В квартиру вселился, но тревожусь, как бы не поменять адрес на более отдаленные места – в нашем прекрасном мире все возможно. А события движутся в этом направлении. И при этих обстоятельствах не с кем и словом перебраться. Кому повем печаль мою? Простите поэтому за мои совсем не письменные сообщения. Двум смертям не бывать, а одной не миновать – все равно все от бога.

Желаю вам всего доброго, напишу после комиссии.

23. IX. 72

Ваш Б.

Машинопис, 1 арк. Листа відправлено 23 вересня 1972 р. з м. Орджонікідзе до м. Ново-Афон.

²⁸ Горгасал – "вовоголовий", прізвисько грузинського царя Вахтанга (V ст.). Певно, що мова тут йде про Є. Черненка, він на той час працював у Краснознам'янській експедиції.

²⁹ У 1966 р. М. Брайчевський написав роботу "Приєднання чи воз'єднання?", вона поширювалася у "самвидаві" і якраз 1972 р. була надрукована в Канаді [Брайчевський, 1972].

³⁰ В. – Валентин Миколайович Даниленко (1913–1982) – дослідник енеоліту України.

³¹ Б. – Вірогідно, Баран Володимир Данилович (нар. 1927) – д. і. н (1973), чл.-кор. НАНУ (1995). З 1969 по 1977 рр. був заступником директора з наукової роботи ІА АН РСР, а у 1972–1973 рр. виконував обов'язки директора.

³² Шмаглій Микола Михайлович (1931–1994) – дослідник доби енеоліту.

³³ Крижицький Сергій Дмитрович (нар. 1932) – дослідник античних пам'яток, зокрема, архітектури Ольвії. З 1981 р. – завідувач відділом античної археології ІА, з 1987 р. працював заступником директора.

³⁴ Лапін Володимир Васильович (1928–1981) – археолог-античник, дослідник Березані та грецької колонізації.

ЛІТЕРАТУРА

Бидзиля В.И., Яковенко Э.В.

1974 Киммерийские погребения Высокой Могилы // СА. – № 1. – С. 148–159.

Бидзиля В.И., Полин С.В.

2012 Скифский царский курган Гайманова Могила. – К. – 752 с.

Брайчевський М.

1972 Приєднання чи возз'єднання? (критичні зауваги з приводу однієї концепції). – Торонто. – 66 с.

Ильинская В.А.

1968 Скифы днепровского лесостепного Левобережья (Курганы Посулья). – К. – 267 с.

Постанова...

Постанова. Проект. – АН УРСР за № 137, т. 60 прим., 25.I-68 р./вг. // Сімейний архів Тереножкіних, Іллінських.

Тереножкин А.И.

1960 Рец.: Шовкопляс І.Г. Археологічні дослідження на Україні (1917–1957): Огляд вивчення археологічних пам'яток. – К, 1957 // СА. – № 1. – С. 307–312.

***Andrey ILLINSKIY,
Valeriy SAYENKO***

THE LETTERS FROM BORIS MOZOLEVSKYI
TO ALEXIY TERENOZHKIN AND BARBARA ILLINSKA

In the article five letters from the correspondence of prominent scientists specialized in Scythian history studies in the Institute of Archaeology of the Academy of Sciences of Ukrainian Soviet Socialist Republic are analyzed. The letters contain interesting and valuable information about the processes and activities of in the Institute of Archaeology in the end of 60th – the beginning of 70th years of 20th century, the organization of expeditions and field studies, professional and personal relationships between the scientists.